

Marzena Marcinek

Biblioteka Politechniki Krakowskiej, Stowarzyszenie EBIB
marzena.marcinek@pk.edu.pl

Maria Śliwińska

ICIMSS
maria.sliwinska@uni.torun.pl

Czesław Jan Grycz (1944–2021)

Dużą wagę przykładał do rzetelnej nauki i rozwoju osobistego. Czerpał z tradycji rodzinnych, które poznawał i pielęgnował. Był inspirującym i utalentowanym pedagogiem. Wykorzystywał swoją wiedzę i doświadczenie do rozwijania nowych umiejętności oraz do nauczania innych. Hojnie dzielił się sobą – swoim czasem, wiedzą, zawodowym doświadczeniem wydawcy, archiwisty i bibliotekarza. Tworzył programy edukacyjne, rozwijał narzędzia i systemy służące otwartej wymianie informacji. I wreszcie, dzięki wiedzy i doświadczeniu, wspartym wrodzonym poczuciem humoru, zachęcał (i nadal zachęca nas) do refleksji nad tym, jak wykorzystać napotykane trudności i użyć ich jako motywacji do stawiania się lepszą wersją samych siebie. Robił to w sposób profesjonalny, dzieląc się swoimi wnikliwymi przemyśleniami.

Fot. 1. Czesław Jan Grycz

Źródło: International Centre for Information Management Systems and Services.

15 kwietnia minęła pierwsza rocznica śmierci Czesława Jana Grycza, którego z racji jego zawodowych pasji, nieustannej gotowości do pomocy i wielkiego poczucia humoru, znało i ceniło wielu polskich bibliotekarzy. Z tej okazji przypominamy jego postać.

Syn polskich emigrantów, których wojenne losy „wyrzuciły” z kraju, urodził się na obczyźnie, w szkockim Haddington 29 sierpnia 1944 r. Od czwartego roku życia mieszkał w Stanach Zjednoczonych. C. Grycz był Amerykaninem, ale z racji pochodzenia rodziców, przez całe życie czuł się także Polakiem. Dbał o podtrzymywanie i rozwijanie kontaktów z ojczyzną, zarówno na płaszczyźnie rodzinnej, jak i zawodowej. Po upadku komunizmu w Polsce z oddaniem zaangażował się w

żował się w budowanie nowej rzeczywistości w ojczyźnie przodków, a także w krajach dawnego bloku wschodniego. Był inicjatorem i uczestnikiem wielu przedsięwzięć w środowisku bibliotekarzy i wydawców. Dzielił się profesjonalną wiedzą, niespożytą energią i pomysłami. Jako jeden z założycieli Fundacji Władysława Ponieckiego¹ na różne sposoby wspierał bibliotekarzy materialnie i duchowo. Zapisał się w naszej pamięci w szczególności jako doradca, nauczyciel i mentor, autor, redaktor i wydawca. Przy jego współudziale powstały m.in. międzynarodowa organizacja specjalistów informacji zrzeszająca bibliotekarzy z krajów Europy Centralnej i Wschodniej w ramach International Organization of Information Specialists (IOIS)² i [Międzynarodowe Centrum Zarządzania Informacją ICIMSS](#)³, które w latach 1997–2001 bardzo nowoczesnymi na owe czasy metodami, które dziś określilibyśmy mianem *blended learning*, kształciło w języku angielskim kadry bibliotekarzy z różnych krajów Centralnej i Wschodniej Europy od Albanii po Estonię.

W związku ze swoim udziałem w kilku amerykańskich projektach oraz pod auspicjami Fundacji Władysława Ponieckiego Czesław Grycz, dla wielu z nas po prostu Chet, inicjował i sponzorował różne przedsięwzięcia w krajach postkomunistycznych, w tym np.:

- działając jako podwykonawca World Wildlife Fund (WWF-US), sponzorował pierwsze spotkanie krajowych koordynatorów projektu bibliotecznego Environmental Training Project (ETP) w Warszawie w 1992 r.;
- sponzorował międzynarodowe i lokalne konferencje, np. spotkania IOIS (w Pradze w 1994 r., w Katowicach w 1996 r.);
- prowadził kursy i warsztaty dla bibliotekarzy w Polsce, Rumunii i na Węgrzech;
- organizował ciekawe wyjazdy studyjne dla bibliotekarzy, naukowców, lekarzy, umożliwiając im poznawanie najnowszych rozwiązań ułatwiających komunikację, zdobywanie wiedzy i doświadczenia zawodowego.

Aktywnie uczestniczył w pracach Internet Society i Stowarzyszenia Bibliotekarzy Amerykańskich.

¹ Władysław Poniecki Charitable Foundation Inc. to amerykańska fundacja założona w imieniu Władysława Ponieckiego (1880–1955), polskiego biznesmena z Górnego Śląska, który odgrywał aktywną rolę przywódczą w swoim środowisku, prywatnie – dziadka Czesława Grycza ze strony matki. W. Poniecki przywiązywał wielką wagę do edukacji, a Fundacja kontynuuje tę tradycję, wspierając ludzi i instytucje poprzez szeroką wymianę informacji, mentoring i współpracę w celu budowania świadomości biznesowej i tworzenia nowych możliwości, które w innym przypadku byłyby niedostępne. Początkowo praca ta koncentrowała się głównie na Europie Środkowej i Wschodniej, dziś działalność Fundacji rozszerzyła się na inne zaniedbane i wrażliwe populacje na świecie. Fundacja zapewnia technologię i pomoc bibliotekom oraz instytucjom środowiskowym, medycznym i edukacyjnym, a także prowadzi warsztaty, które promują postawy przedsiębiorcze i umiejętności nawiązywania kontaktów wśród zaangażowanych osób.

² Zob. np.: CERF, V.G. Quote in PR Newswire, 1994. *Imaging the Internet : predictions and forecasts*. https://www.elon.edu/u/imagining/expert_predictions/mci-sponsorship-of-eastern-european-environmental-librarians-opens-door-to-global-internet-info-exchange/.

³ Wszystkie odesłania do stron internetowych przedstawiają wersję aktualną w dn. 19.03.2022 r.

Kariera zawodowa

W latach 1963–1966 C. Grycz studiował na University of San Francisco, który ukończył z tytułem licencjata z filozofii i angielskiego. Po studiach podjął pracę w wydawnictwie czasopisma „Sunset”⁴. Od roku 1970 w Stanford University Press odpowiadał za przygotowanie materiałów do publikacji, był też współtwórcą działu litografii. W latach 1974–1989 pracował w University of California Press, początkowo jako menadżer ds. projektów i produkcji, a następnie jako dyrektor ds. informatyki.

W latach 1989–1995 C. Grycz pracował na Uniwersytecie w Berkeley w dziale automatyzacji biblioteki oraz jako dyrektor projektu badawczego realizowanego w biurze rektora. Było to doskonałe miejsce dla energicznego młodego człowieka. Pierwszoligowy uniwersytet amerykański był wszak w centrum zmian – można tam było spotkać uczonych ze wszystkich dyscyplin, w tym wielu noblistów. Dla Cheta szczególnie interesujący był realizowany w uniwersyteckim Laboratorium Los Alamos projekt [arXiv](#), zakładający udostępnienie w wolnym dostępie repozytorium elektronicznych preprintów i postprintów (tzw. e-prints) – po edycji, ale jeszcze przed publikacją i przed recenzjami. Projekt stworzony przez Paula Ginsparga został przeniesiony do Cornell University, w którym Ginsparg objął w roku 2001 stanowisko profesora fizyki i informatyki wraz z informacją naukową. Warto wspomnieć, że dostęp online w tamtych czasach wyglądał zupełnie inaczej niż obecnie. W czasie powstawania projektu był to dostęp przez FTP, od 1992 r. za pomocą protokołu Gopher, a od następnego roku już przez World Wide Web.

C. Grycz był na bieżąco z dynamicznie zmieniającymi się osiągnięciami technologii informacyjnych. Nie poprzestawał też na kontaktach we własnym uniwersytecie. Płynnie wchodził w środowisko Uniwersytetu Cornella, należącego do topowej ósemki uniwersyteckiej na świecie. Przyjaźnił się z Williamem Armsem, profesorem informatyki i informacji naukowej, który w roku 2000 opublikował książkę *Digital Libraries*. Natomiast dzięki żonie profesora – Caroline, uznawanej obecnie za „Digital Preservation Pioneer” (podobnie jak Clifford Lynch – dyrektor Coalition for Networked Information od 1997 r.) udało się Chetowi zobaczyć prawdziwą „fabrykę digitalizacji”, jaką już we wczesnych latach 90. była Biblioteka Kongresu. C. Grycz znał wielkich twórców protokołów, programów, idei, które dzisiaj pozwalają nam korzystać z dostępu do informacji i do cyfrowych zasobów bibliotek. Dzięki tym kontaktom potrafił przewidywać kierunki rozwoju komunikacji naukowej i rolę bibliotek akademickich w tym procesie.

C. Grycz zajmował się edukacją na Uniwersytecie w Berkeley w School of Information Management Systems, prowadził zajęcia na Uniwersytecie w Denver Publishing Institute oraz w kilku innych uczelniach, gdzie wprowadzał studentów w tajniki publikacji elektronicznych, Internetu i zmian wywołanych możliwością stosowania rozwijających się dynamicznie technologii informacyjnych. Ponieważ był na bieżąco z nowymi rozwiązaniami, chciał się nimi dzielić także z bibliotekarzami w krajach Europy Środkowej i Wschodniej, którzy przez lata byli odcięci od możliwości korzystania z nowoczesnych środków komunikacji. Stąd m.in. wy-

⁴ *Sunset: the Magazine of Western Living*. San Francisco: Sunset Publishing Corp., 1898-. ISSN 0039-5404.

niakała jego aktywność na pierwszej polskiej liście dyskusyjnej, której nazwę trudno już dziś odszukać, a która funkcjonowała najprawdopodobniej już w lipcu 1992 r, kiedy to Toruń zyskał routing do USA⁵. Wówczas dwoje pracowników Biblioteki UMK zajmujących się jej komputeryzacją (Maria Śliwińska i Wojciech Sachwanowicz) uzyskało pierwsze adresy e-mailowe. Na liście dyskusyjnej poruszane były sprawy dotyczące bibliotek. W toku którejś z dyskusji nawiązany został kontakt z C. Gryczem. Kontakt ten zaowocował zaproszeniem Polaków na spotkanie w Pradze, na którym dyskutowane były sprawy utworzenia Międzynarodowej Organizacji Specjalistów d/s Informacji.

IOIS – International Organization for Information Specialists

Oficjalnie IOIS została zarejestrowana 19 kwietnia 1994 r. w Stanach Zjednoczonych jako społeczna organizacja międzynarodowa mająca na celu szeroko rozumianą pomoc specjalistom różnego typu bibliotek i ośrodków informacji⁶. Zanim jednak doszło do rejestracji odbyło się kilka spotkań, na których Chet wraz ze współpracującą z nim Barbarą Rodes, wicedyrektor Biblioteki World Wild Fund, prezentowali ten pomysł i plany na ożywienie międzynarodowych kontaktów bibliotekarzy. Proponowali nowe serwisy/usługi, jakie mogliby świadczyć bibliotekarze dzięki rozwijającym się technologiom informacyjnym. W opublikowanym przez Fundację Ponieckich informatorze *Ecodirectory*⁷ zamieszczono adresy 331 bibliotek posiadających zbiory z szeroko pojętej ekologii i rozesłano go do 600 bibliotek oraz umieszczono w formie cyfrowej na prekursorze WWW, austriackim serwerze gophera CEDAR, a także na serwerze gophera Fundacji Ponieckich. Ponadto Chet wraz z B. Rodes prowadzili szkolenia dla specjalistów w rumuńskim Ploeszti i węgierskich w Budapeszcie.

W roku 1996, dzięki grantowi z Open Society Institute, C. Grycz zorganizował wyjazd pięciu polskich bibliotekarek z Katowic, Torunia, Warszawy i Wrocławia na doroczną konferencję Special Libraries Association oraz zwiedzanie kilku największych bibliotek w Stanach Zjednoczonych⁸. Prowadzone przez IOIS prace w Polsce, to m.in. kontynuacja *Ecodirectory* na Politechnice Wrocławskiej, przygotowanie programu w zakresie ochrony środowiska „Interdyscyplinarny system edukacji ekologicznej dla regionów zdegradowanych” na Uniwersytecie Śląskim, w Toruniu natomiast rozwijane były prace nad utworzeniem Międzynarodowego Centrum Zarządzania Informacją (ICIMSS)⁹, w którego działalność C. Grycz był zaangażowany od samego początku.

⁵ Zob. Wydarzenia w polskim Internecie – kalendarium [online]. [Dostęp 19.03.2022]. Dostępny w: <http://kalendarium.icm.edu.pl>.

⁶ WAGA, M. Polska sekcja IOIS (International Organization of Information Specialists) i jej działalność w zakresie informacji ekologicznej. Komunikat. W: DAY, J., ŚLIWIŃSKA, M. (red.) *Rola i funkcje nowoczesnej biblioteki akademickiej. Materiały z konferencji zorganizowanej z okazji 50-lecia UMK, 27–29 września 1995 r.* Toruń: UMK, 1996, s. 251–256. ISBN 83-231-0813-7.

⁷ RODES, B. Czym jest informacja ekologiczna i kto jej potrzebuje? W: DAY, J., ŚLIWIŃSKA, M. (red.) *Rola i funkcje nowoczesnej biblioteki akademickiej. Materiały z konferencji zorganizowanej z okazji 50-lecia UMK, 27–29 września 1995 r.* Toruń: UMK, 1996, s. 217–224. ISBN 83-231-0813-7.

⁸ WRÓBEL, J. Za wielką wodą. *Biuletyn EBIB* [online]. 1999, nr 5. [Dostęp 9.05.2022]. ISSN 1507-7187. Dostępny w: <http://www.ebib.pl/biuletyn-ebib/5/a.php?wrobel>.

⁹ WAGA, M., dz. cyt., s. 251–256.

Octavo

W latach 1997–2007 C. Grycz pracował w Octavo – firmie zajmująca się digitalizacją cennych starych druków i rękopisów, nie tylko w najpopularniejszym dla tych zbiorów formacie octavo. Firmę założył w roku 1996 John Warnock, twórca popularnego oprogramowania Adobe. Główna działalność Octavo obejmowała technologie obrazowania cyfrowego o ultrawysokiej rozdzielczości oraz procesy wydawnicze, głównie dotyczące rzadkich ksiązek i zbiorów specjalnych. Głównymi partnerami Octavo były biblioteki, muzea i archiwa. Sprzęt firmy został zainstalowany w Bibliotece Kongresu w USA oraz w Bodleian Library (Oxford) w Wielkiej Brytanii. Ideą przewodnią projektu było udostępnienie szerokiej publiczności najważniejszych dzieł z przeszłości, przechowywanych w magazynach i skarbcach bibliotek naukowych. Wykorzystano do tego najpopularniejsze w owym czasie nośniki informacji, jakimi były płyty CD. Na jednej płycie skopiowany był jeden cenny stary druk, zdigitalizowany w najwyższej rozdzielczości, odzwierciedlając piękno i szczegóły oryginalnej publikacji, której treść, dzięki technologii pozwalającej na rozpoznanie czcionki, mogła być także przeszukiwana.

C. Grycz został zatrudniony w firmie Octavo jako dyrektor generalny i wydawca w grudniu 1997 r. Pracował tam do października 2007 r., kiedy to Warnock zdecydował o zakończeniu działalności Octavo. Zapewne powodem tej decyzji był gwałtowny rozwój technologii informacyjnych, które stawiały na dostęp online, podczas gdy CD-ROMy zaczęły odchodzić w przeszłość, a koszty digitalizacji przestały się zwracać. Zanim jednak to nastąpiło, C. Grycz działał aktywnie w Octavo, zajmując się tym, co także jemu przynosiło dużo satysfakcji. Pod jego kierownictwem powstało na CD ponad 400 woluminów starych druków nie tylko ze zbiorów prywatnych Johna Warnocka, ale też z Biblioteki Kongresu, Bridwell Library, Library Company of Philadelphia, Rochester Institute of Technology i in. Czesław dotarł także do Biblioteki Watykańskiej oraz do Muzeum Diecezjalnego w Pelplinie, gdzie przechowywana jest słynna *Biblia* Gutenberga z czcionką odcisniętą poza wierszem, świadcząca o wynalazku przez Gutenberga ruchomej czcionki, czyli nowoczesnego druku. Wśród cennych zdigitalizowanych przez Octavo zbiorów było m.in. 46 dzieł Szekspira, głównie z British Library, Bodleian Library oraz z Biblioteki Uniwersyteckiej w Edynburgu, Biblioteki Narodowej Szkocji. Za istotne dla tego projektu uznane zostało też dzieło Mikołaja Kopernika, *De Revolutionibus Orbium Coelestium* z prywatnych zbiorów założyciela Octavo.

Międzynarodowe Centrum Zarządzania Informacją – International Centre for Information Management Systems and Services (ICIMSS)

Idea otwarcia międzynarodowych studiów podyplomowych na Uniwersytecie w Toruniu narodziła się jako odpowiedź na zapotrzebowanie środowiska bibliotekarzy i specjalistów informacji naukowej, pozbawionych dotychczas możliwości korzystania z nowoczesnych technologii informacyjnych i komunikacyjnych. Czesław był w pewnym sensie sprawcą i animatorem tego przedsięwzięcia, wspierał działania ICIMSS jako członek Rady Programowej i przewodniczący komisji biznesowej. W kształtowanie programu studiów zaangażowali się wybitni amerykańscy i angielscy bibliotekarze i specjaliści informacji naukowej, wśród nich prof. Leigh Estabrook, dziekan prestiżowego kierunku Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej

w Urbana Champaign, Wilf Lancaster, dyrektor Narodowej Biblioteki Medycyny w Bethesda (USA) w latach 1965–1968, który zasłynął z kontrowersyjnej wówczas przepowiedni paper less libraries, czyli bibliotek bez tradycyjnych książek, Ed Valauskas, redaktor czasopisma internetowego „First Monday”, prof. Thomas Wilson, kierujący wówczas najlepszym w Wielkiej Brytanii Instytutem Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej w Sheffield, Micheline Beaulieu, prof. Informacji Naukowej w City University w Londynie, prof. Joan Day, kierownik Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej na Uniwersyteckie Northumbria w Newcastle, prof. Derek Law z Glasgow University i Ian Mowat, ówczesny dyrektor biblioteki uniwersyteckiej w Newcastle upon Tyne. W spotkaniach nad programem studiów brało udział kilkadziesiąt osób, w tym także profesor Richard Quandt, z Princeton University, znany w Polsce jako wspierający z ramienia Fundacji Mellona komputeryzację kilkadziesiątu bibliotek. Dzięki finansom z Fundacji Mellona i inwencji C. Grycza idea ICIMSS była prezentowana na wielu konferencjach i seminariach, w tym m.in. w roku 1996 w Waszyngtonie na Konferencji Coalition for Networked Information oraz także na Seminarium Special Libraries Association.

Ideą międzynarodowych studiów podyplomowych było łączenie doświadczeń z krajów USA i Wielkiej Brytanii z doświadczeniami krajów Centralnej i Wschodniej Europy. W tym celu każde zajęcia prowadził wykładowca z Zachodu z asystentem ze Wschodu. Np. C. Grycz wykladał technologie informacyjne i ich aplikacje. Omawiał m.in. temat digitalizacji w wysokiej rozdzielczości oraz podstawy komunikacji internetowej. Wspierał go dr Dincho Krastev, dyrektor Biblioteki Bułgarskiej Akademii Nauk w Sofii.

Studia podyplomowe w ICIMSS były realizowane w trybie trysemestralnym, modułowym. W każdym semestrze odbywały się dwutygodniowe sesje stacjonarne, na których prowadzone były zajęcia z dwóch przedmiotów (każdy po 40 godzin), a przez cały semestr studenci wykonywali prace projektowe, konsultowane z prowadzącymi za pośrednictwem pionierskiego oprogramowania do nauczania zdalnego, otrzymanego z Berkeley dzięki Chetowi. Kontakt ze studentami, wykładowcami i członkami Rady ICIMSS utrzymywany był za pośrednictwem e-maili i listy dyskusyjnej, co w tamtych czasach było nowatorskim rozwiązaniem.

W latach 1997–2003 odbyło się pięć kursów podyplomowych, w których uczestniczyli studenci z Albanii, Austrii, Bośni i Hercegowiny, Bułgarii, Chorwacji, Estonii, Łotwy, Litwy, Mołdawii, Rumunii, Rosji, Słowacji, Serbii, Węgier i Polski. Studentami byli głównie dyrektorzy, wicedyrektorzy i kierownicy dużych bibliotek, a także archiwiści, pracownicy ośrodków informacji, ośrodka telewizyjnego i wykładowcy na studiach bibliotekoznawstwa. Intensywne sesje w Toruniu obejmowały 240 godzin zajęć w ciągu 3 semestrów.

C. Grycz organizował możliwość prezentowania studiów na wielu prestiżowych forach w USA, w tym na forum Coalition for Networked Information w Waszyngtonie w 1998 r., na seminariach organizowanych na Studiach Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej na Uniwersytecie w Berkeley i w Los Angeles, w Polish American Cultural Center w Filadelfii, a także w polonijnych dziennikach i radio w Chicago. Jako dyrektor biznesowy ICIMSS C. Grycz uzyskał także wsparcie finansowe w Ambasadzie Amerykańskiej w Polsce.

Po zakończeniu współpracy z UMK, ICIMSS kontynuował działalność w formie stowarzyszenia pod tą samą nazwą, realizując kilkadziesiąt projektów europejskich, w których C. Grycz także uczestniczył.

Internet Archive

Inicjatywa archiwizowania stron Internetowych pojawiła się w 1996 r. w związku z rosnącą liczbą zamykanych lub zmienianych stron WWW. Do archiwizacji zasobów Internetu stworzono narzędzie znane jako Wayback Machine. Dzięki niemu można przeglądać zamknięte lub zmienione strony WWW w formie, jaką miały w poprzednich latach. Wyniki projektu [Internet Archive](#) dostępne są na stronie tego przedsięwzięcia. Chet był włączony w tę działalność przez rok, od stycznia do grudnia 2007 jako kurator książek.

Libraries without Walls

C. Grycz, który przez dziesięć lat pełnił funkcję dyrektora generalnego Octavo, po decyzji o zakończeniu działalności firmy, wykorzystał nabyte tam doświadczenie w swoim nowym projekcie [Libraries without Walls](#) (Biblioteki bez Ścian). Organizacja ta, zarejestrowana jako non-profit w Stanach Zjednoczonych i instytucja charytatywna w Wielkiej Brytanii, zajmowała się digitalizacją zbiorów bibliotecznych i muzealnych po przystępnych cenach.

Great Libraries of the World

[Great Libraries of the World](#) (Wielkie Biblioteki Świata) to ostatni projekt realizowany przez Cheta, w którym rozwijał swoje zainteresowanie bibliotekami oraz ambicje prowadzenia wyjątkowych projektów. Jako producent od roku 2007 zajmował się przygotowaniem serii dokumentalnych programów poświęconych poszczególnym bibliotekom. W każdym z programów prezentowana była misja biblioteki oraz sposób, w jaki ją pełni. Prezentowane też były unikatowe zbiory biblioteczne i zawsze podkreślana waga działalności bibliotek w społeczeństwie.

Działalność dydaktyczna

Jak wspomniano wyżej, Czesław zajmował się także dydaktyką. Nadawał się do tego doskonale. Sam uwielbiał kontakt z drugim człowiekiem, lubił i umiał zarażać wręcz swoimi zainteresowaniami. Najwcześniej zajmował się pracą dydaktyczną w Stanach Zjednoczonych na Uniwersytecie w Berkeley i w Denver. W latach 90. prowadził warsztaty w krajach tzw. bloku wschodniego, głównie Rumunii i b. Czechosłowacji. W Polsce zaangażował się w tworzenie i nauczanie w Międzynarodowym Centrum Zarządzania Informacją. W latach 2007–2012 Czet prowadził roczne seminarium na studiach magisterskich w Lugano w Szwajcarii, zatytułowane „Technologie i Sektor Dziedzictwa Kulturowego”.

Publikacje

C. Grycz jest autorem licznych publikacji związanych tematycznie z działalnością wydawniczą i biblioteczną. Ich wykaz można znaleźć w jego życiorysie na stronie [Fundacji Ponieckich](#)¹⁰.

Rodzinne związki z Polską

Czesław Jan Grycz był z krwi i kości Amerykaninem. To obywatelstwo było skutkiem niełatwego wyboru życiowego jego rodziców. Sam całym swoim życiem potwierdzał ten wybór. Jednak do ostatnich swoich dni pozostał wierny polskim korzeniom. Pieczołowicie o nie dbał i udokumentował je wydając w trzech tomach, w wersji dwujęzycznej (polskiej i angielskiej) historię swojej rodziny, zapisaną w listach i pamiątkach rodzinnych, a zatytułowaną „Nierozwalna więź”. Z zacięciem i wiedzą archiwisty pieczołowicie dokumentował dzieje swoich przodków.

W przedmowie do tomu I napisał:

*Wyrostem w rodzinie, żyjącej stale w świadomości narzuconego wygnania z domu i kraju. Nie była to jednak rzecz paraliżująca i osłabiająca, ale wzmacniająca więzy rodzinne jeszcze mocniej*¹¹.

A historia rodzinna była rzeczywiście dramatyczna. Przytoczmy (też za Chetem) opis zdarzenia, które miało miejsce późnym latem 1939 r. w śląskim mieście Królewska Huta (obecnie Chorzów) w domu szanowanego społecznika i handlowca Władysława Ponieckiego:

*[Władysława] miała osiemnaście lat, gdy opuszczała dom, by wstąpić do polskiego wojska. Ojciec trzymał ją za ręce i powiedział, by była ostrożna i wezwał imię Boga dla jej bezpieczeństwa (...). Jest prawdopodobne, że gdy zamknął za nią drzwi, płakał nad jej niepewnym losem i nieznaną przyszłością oczekującą ich obojga. Zaiste on powinien płakać, ponieważ nigdy więcej w życiu nie zobaczył już swojej córki. (...) Władysława była moją matką, a Władysław moim dziadkiem*¹².

¹⁰ Czesław Jan Grycz : *curriculum Vitae* [online].Władysław Poniecki Charitable Foundation Inc. S. 8. [Dostęp 19.03.2022]. Dostępny w: https://www.poniecki.org/media/CJG_CurriculumVitae_v7.pdf.

¹¹ GRYCZ, W.I. (collected). *Indissoluble bonds : wartime and post-wartime correspondence 1939–1995 = Nierozwalna więź: czas wojny i po wojnie : korespondencja 1939–1995*. [tłum. C.J. Grycz]. Vol. 1. 1939-1950. El Cerrito: Atelier Ostoja, 2013.

¹² Tamże, s. XXXIV.

Fot. 2. Władysława Poniecka ze swym ojcem
Źródło: M. Rzeźniczak, archiwum rodzinne.

Wychowana w warunkach dobrobytu w szczęśliwej rodzinie Władysława, na wieść o nieuchronności wybuchu wojny, sama podjęła tę decyzję. Można było wyjechać za granicę, ojciec mógł sprzeciwić się córce, ale oboje mieli świadomość, że tak trzeba, że taki jest obowiązek moralny.

Władysława wyjechała do Warszawy, gdzie w czasie kampanii wrześniowej została sanitariuszką Polskiego Czerwonego Krzyża. Opiekowała się rannymi w szpitalach polowych, później w drodze podczas ewakuacji żołnierzy przez Rumunię na zachód Europy. Po wielu przygodach wylądowała w Algierze, gdzie znalazła pracę w polskim konsulacie. Afryka stała się kontynentem, na którym miała poznać przyszłego męża.

Ojciec Cheta, Jan Marcei Grycz urodził się we Włoszakowicach – niedużej miejscowości niedaleko Leszna. W 1938 r. ukończył Akademię Morską w Gdyni i rozpoczął służbę na polskich statkach handlowych. Wojna zaskoczyła go u wybrzeży Francji podczas rejsu powrotnego z Brazylii. Kolejne lata spędził na statkach, które przewoziły amunicję ze Stanów Zjednoczonych do Wielkiej Brytanii. Podczas jednego z konwojów MS Stalowa Wola, na którym pełnił służbę starszego mechanika, został unieruchomiony w wyniku trafienia niemiecką torpedą. Załoga otrzymała rozkaz opuszczenia pokładu, na którym pozostali kapitan i mechanik. Janowi udało się ponownie uruchomić silnik. Dzięki temu zebrano dryfującą załogę. Za ten czyn Jan Grycz został odznaczony Krzyżem Walecznych. Nie w pełni sprawny statek wpłynął do basenu Morza Śródziemnego i dotarł do... Algieru.

Nie wiadomo, w jaki sposób doszło do spotkania przyszłych rodziców Cheta. Może oficerowi Marynarki wpadła w oko o sześć lat młodsza sekretarka konsulatu. Oczarowanie musiało być wzajemne, bo – po zaledwie tygodniu znajomości – Jan oświadczył się Władysławie, a ta zgodziła się na ślub. Doszło do niego w Algierze niemal natychmiast.

Władysława, dzięki staraniom męża, w ramach łączenia rodziny przeniosła się do Szkocji. Poznała tam brata swojego męża – Czesława. Mając zaledwie 22 lata, w 1942 r. miał on za sobą długą wojenną przygodę: od udziału w kampanii wrześniowej jako podchorąży dęblińskiej Oficerskiej Szkoły Pilotów, poprzez niewolę sowiecką, ucieczkę z niej i dotarcie poprzez Węgry, Jugosławię i Portugalię na początku roku 1940 do Francji, a następnie na Wyspy Brytyjskie.

Obaj bracia czynnie uczestniczyli w działaniach wojennych. Gdy Jan nadal brał udział w morskich konwojach, m.in. transportując żołnierzy na MS Batory w czasie inwazji na Afrykę Północną, Czesław pełnił czynną służbę pilota w 301 dywizjonie bombowym RAF stacjonującym w Aberdeen.

Znajomość Władysławy ze szwagrem trwała niestety krótko. Jeden z kolejnych lotów bojowych nad terytorium III Rzeszy zakończył się tragicznie. 26 marca 1942 r. bombowiec Wellington nr Z1262 z ppor. Czesławem Gryczem na pokładzie nie powrócił do bazy. Został zestrzelony nad Essen, a cała załoga zginęła.

Fot. 3. Czesław Grycz (pilot wojskowy) i jego brat Jan Marcelli (marynarz) – ojciec Cheta
Źródło: M. Rzeźniczak, archiwum rodzinne.

Pamięć o bracie została jednak utrwalona. Młodzi małżonkowie, swemu pierworodnemu synowi, urodzonemu w roku 1944 w szkockim Haddington, nadali imiona Czesław Jan.

Po zakończeniu wojny młoda rodzina planowała powrót do Polski. Decydująca dla ich losów okazała się jednak rozmowa Władysławy z gen. Leopoldem Okulickim, bliskim przyjacielem jej ojca. Tak pisze o tym spotkaniu Chet:

Okulicki przekonywał ją, aby nie wracała do kraju, lecz zamiast tego walczyła o prawdziwą wolność Polski. [Władysława] była głęboką patriotką, jej serce wołało ją do domu i do ojca. Rady Okulickiego były dla tej młodej kobiety niezmiernie trudne do przyjęcia (...) musiała czuć się zdruzgotana. Ale wierna sobie, wypełniła zalecenia swego mentora co do joty¹³.

¹³ GRYZ, C. *Eulogy presented for Władysława Irena Grycz, Funeral Mass, 23 June 1999* [online]. Władysława Poniecki Charitable Foundation Inc. [Dostęp 19.03.2022]. Dostępny w: [https://poniecki.org/media/1999-06-20-Babcia's Eulogy - English v2.pdf](https://poniecki.org/media/1999-06-20-Babcia's%20Eulogy%20-%20English%20v2.pdf) [tł. pol. C. Grycz – archiwum rodzinne].

Nawiasem mówiąc, Okulicki wiedział, o czym mówi. Świadczą o tym jego dalsze losy. W kilka miesięcy później, mimo zapewnień nowych władz o gwarancjach bezpieczeństwa, został zdradzony, wywieziony do Moskwy i osadzony na Łubiance. W sfingowanym „procesie szesnastu”, ostatni dowódca AK został skazany na 10 lat więzienia za „przestępstwa na zapleczu frontu sowieckiego w Polsce”. Zmarł w Moskwie w grudniu 1946 r.

Nie wiemy, jakich argumentów użyła Władysława, by przekonać męża do pozostania na obczyźnie. Jan był już bowiem nęcony propozycją pracy na Politechnice Gdańskiej. Mimo to młodzi rodzice wspólnie zdecydowali o pozostaniu zagranicą.

Po wojnie uzyskanie przez emigrantów pracy w Anglii lub Szkocji było prawie niemożliwe. Młoda rodzina postanowiła zatem wyjechać do Stanów Zjednoczonych. Ale dokąd? Rodzinną historyjkę o wyborze miejsca zamieszkania w Stanach przytacza Chet:

Kiedy przyszedł moment decyzji, rozpostarli mapę Stanów Zjednoczonych, zamknęli oczy i wskazali... na San Francisco. Nie do pojęcia jest dla mnie, że tak ważną dziejową decyzję pozostawili przypadkowi. Przecież znacznie mniej atrakcyjne i pożądane miejsce mogło się nam było trafić! Ale dla naszych rodziców, których zmienne losy nauczyły, że nie ma żadnych gwarancji, wiara w siebie samych warta była znacznie więcej niż racjonalne analizy i długofalowe plany¹⁴.

Fot. 4. Chet Grycz z siostrą Wandą
Źródło: M. Rzeźniczak, archiwum rodzinne.

Był rok 1948. Czteroletni Czesław rozpoczął amerykański etap swojego życia w domu prześląkniętym polskością. Rodzice szybko związali się ze środowiskiem polonijnym, do końca swego życia (ojciec Jan zmarł w roku 1971, a mama Władysława w roku 1999) wspierali działalność Domu Polskiego, angażowali się w prace Polsko-Amerykańskiego Kongresu. Dużą popularnością wśród Polaków cieszył się prowadzony przez Jana program radiowy „Polska godzina kulturalna”. Jak wspomina Chet, dzięki rodzicom ich dom zawsze był otwarty dla Pola-

¹⁴ Tamże.

ków, wierny sprawie polskiej w rzeczach dużych i małych. Wszystko to kształtowało Cheta i miało niewątpliwie wielki wpływ na jego późniejszą działalność, różne formy aktywności, pracę i wybory życiowe.

Wspominając swoją Mamę przy okazji jej pogrzebu w 1999 r., napisał:

Reminiscencje nad życiem Władysławy Ireny Grycz dają nam okazję do refleksji nad pojęciami z pozoru oczywistymi: szlachetnością, lojalnością, wygnaniem, istotą człowieczeństwa i w rzeczy samej – świętością. Droga życiowa tej zwyczajnej, a przecież autentycznie zadziwiającej kobiety inspiruje i dodaje odwagi. Daje nadzieję, że droga ku prawdzie i spełnieniu wiedzie poprzez poznawanie samego siebie¹⁵.

Na zakończenie przytaczamy słowa Krystyny, córki Cheta, która tak oto zdefiniowała życiowe motto swego ojca:

Codziennie ucz się czegoś nowego, doceniaj otaczający cię świat i błogosławieństwa, którymi cię obdarzono i bądź gotowy do dzielenia się swoimi darami najlepiej jak potrafisz. W ten sposób i ty możesz zostawić świat trochę lepszym, niż był w chwili twojego przybycia¹⁶.

Dzięki uprzejmości pani Marii Rzeźniczak, kuzynki bohatera artykułu, wykorzystano materiały z prywatnego archiwum rodzinnego. Korzystano także z informacji na stronie WWW Fundacji Ponieckich.

Bibliografia:

1. *Czesław Jan Grycz : curriculum Vitae* [online]. Władysław Ponecki Charitable Foundation Inc. [Dostęp 19.03.2022]. Dostępny w: https://www.ponecki.org/media/CJG_CurriculumVitae_v7.pdf.
2. GRYCZ, C. *Eulogy presented for Władysława Irena Grycz, Funeral Mass, 23 June 1999* [online]. Władysław Ponecki Charitable Foundation Inc. [Dostęp 19.03.2022]. Dostępny w: https://ponecki.org/media/1999-06-20_Babcia's_Eulogy_-_English_v2.pdf [tł. pol. C. Grycz – archiwum rodzinne].
3. GRYCZ, M., GRYCZ, S., GRYCZ, K. *Eulogy One : Family*. W: *Czesław Jan Grycz : 29 August 1944 – 15 April 2021 : Eulogies and Homily* [online]. Władysław Ponecki Charitable Foundation Inc. [Dostęp 19.03.2022]. Dostępny w: https://www.ponecki.org/media/CJG_EulogiesandHomily_20210923.pdf.
4. GRYCZ, W. I. (collected). *Indissoluble bonds : wartime and post-wartime correspondence 1939–1995 = Nierozzerwalna więź : czas wojny i po wojnie : korespondencja 1939–1995*. (tłum. C.J. Grycz). Vol. 1. 1939–1950. El Cerrito: Atelier Ostoja, 2013. ISBN 9781565130043.
5. RODES, B. Czym jest informacja ekologiczna i kto jej potrzebuje? W: DAY, J., ŚLIWIŃSKA, M. (red.) *Rola i funkcje nowoczesnej biblioteki akademickiej. Materiały z konferencji zorganizowanej z okazji 50-lecia UMK, 27–29 września 1995 r.* Toruń: UMK, 1996, s. 217–224. ISBN 83-231-0813-7.
6. WAGA, M. Polska sekcja IOIS (International Organization of Information Specialists) i jej działalność w zakresie informacji ekologicznej. Komunikat. W: DAY, J., ŚLIWIŃSKA, M. (red.) *Rola i funkcje nowoczesnej biblioteki akademickiej. Materiały z konferencji zorganizowanej z okazji 50-lecia UMK, 27–29 września 1995 r.* Toruń: UMK, 1996, s. 251–256. ISBN 83-231-0813-7.

¹⁵ Tamże.

¹⁶ GRYCZ, M., GRYCZ, S., GRYCZ, K. *Eulogy One : Family*. W: *Czesław Jan Grycz : 29 August 1944 – 15 April 2021 : Eulogies and Homily* [online]. S. 8. Władysław Ponecki Charitable Foundation Inc. [Dostęp 19.03.2022]. Dostępny w: https://www.ponecki.org/media/CJG_EulogiesandHomily_20210923.pdf.

7. *Władysław Poniecki Charitable Foundation Inc.* [online]. [Dostęp 19.03.2022]. Dostępny w: <https://poniecki.org/>.
8. WRÓBEL, J. Za wielką wodą. *Biuletyn EBIB* [online]. 1999, nr 5. [Dostęp 19.03.2022]. ISSN 1507-7187. Dostępny w: <http://www.ebib.pl/biuletyn-ebib/5/a.php?wrobel>.
9. Wydarzenia w polskim Internecie – kalendarium [online]. [Dostęp 19.03.2022]. Dostępny w: <http://kalendarium.icm.edu.pl>.